

Satul gorjean sub efectul industrializării forțate din anii comunismului

Cornel Șomîcu¹

Așa cum arată și numele său, Gorjul este ținutul Jiului de Sus și este așezat pe cursul superior al râului care i-a dat numele. Vorbim de o adevărată coloană vertebrală a ținutului care străbate de la nord la sud regiunea, Jiul adună și se întărește cu toate apele care se varsă în acesta.

Ca să înțelegem cu adevărat istoria acestor meleaguri trebuie să remarcăm și elementele geografice favorabile, regiunea are un relief variat care pornește de la culmile Parângului în nord și coboară la câmpia doljeană în sud, cu ape multe și bogate, cu o climă blândă și favorabilă vieții oamenilor.

Cu peste opt decenii în urmă, mari sociologi ca Dimitrie Gusti și Henri Stahl, referindu-se la necesitatea monografiilor sociologice ale satelor, se exprimau cu argumente trainice că în lumea rurală se găsesc cele mai strălucitoare nestemate ale sufletului neamului românesc. Lucian Blaga a rămas în memoria urmașilor cu expresia ”eternitatea s-a născut la sat”, hotărârea de neclintit a comunităților rurale de a-și păstra legăturile organice cu partea cosmică.

Satul românesc poate fi văzut în fiecare caz ca un templu, în interiorul său există coloane care se înalță din timpuri imemorabile și susțin cupola. Deși la acest moment lucrurile sunt în schimbare, trecutul ne spune că fundamentul este alcătuit din familia de tip rural bazată pe comunitatea de sentimente, de apartenență la un ”moș”, de tradiții și aspirații. În interiorul templului găsim comorile pe care fiecare le-a salvat și le-a transmis firească mai departe. Din ce în ce mai des, omul contemporan-nepăsător sau doar cuprins de griji-ignoră lucrurile ce îi ies în cale, de la o bisericuță veche care s-a încăpățânat să reziste timpului și vremurilor și până la școala din sat, pădurea seculară sau fântâna durată la o răscruce de drumuri.

Alienarea omului față de trecut și de tezaurul încrustat de acesta în elementele de cultură materială și spirituală este cu atât mai mare în zonele afectate de industrializare, mai ales de minerit și exploatarea gazului și petrolului. În ultimele șapte decenii, în încercarea de a snulge pământului bogăția ascunsă a cărbunelui sau chiar a petrolului, au dispărut mare parte din lunca bogată a Jiului, pantele înSORITE ale dealurilor, pădurile mândre și mai ales satele de oameni gospodari. Au dispărut sau sunt pe cale de dispariție sate ca Găleșoia, Poiana-Rovinari, Fărcășești, Roșia-Jiu, Rogojelu, Timișeni, Mătăsari, Runcurel ș.a.

Recent, o carte semnată de autorii Gheorghe Popescu, Dumitru Cauc și Dumitru Rătezanu și intitulată ”Timișeni-Gorj. Satul ce se stinge!”, redă procesul

¹ Doctorand Istorie, Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie „George Emil Palade” din Târgu Mureș

dureros de destructurare a acestei localități, începând cu deceniul 7 al secolului trecut²

Peste 20 de sate și de cătune au dispărut din județul Gorj ca urmare a lucrărilor miniere din zona Rovinari-Jilț în ultimii 50-60 de ani. Locuitorii acestor zone au devenit victimele industrializării forțate a județului în perioada comunistă. Industrializarea forțată a distrus în primul rând identitatea zonei cu tot ce ține de om, de la ocupații și tradiții la aspirații și solidaritate.³

O mențiune specifică doar Gorjului, industrializarea forțată în domeniul industriei extractive s-a prelungit mult după 1989, adică mai bine de trei decenii. Asistăm în această perioadă la eforturi supraomenești ale locuitorilor din satul Runcurelu-Mătășari, cei care nu au fost despăgubiți de Complexul Energetic Oltenia, de a încerca să rămână să locuiască pe locurile unde au îngropați moșii și strămoșii. Proiectul de strămutare lansat cu circa un deceniu în urmă nu mai este de actualitate. La Runcurel și Croici au fost inventariate în 2012 un număr de 153 de gospodării care adaposteau 244 de persoane. Alte 49 de gospodării au fost găsite nelocuite. Potrivit datelor de pe site-ul Ministerului Energiei, în urma consultărilor din 2012, a rezultat că 49 de persoane fizice doreau strămutarea în noua vatră de sat Telești, 25 de persoane fizice doreau strămutarea pe alte amplasamente, 54 de persoane fizice doreau relocarea, respectiv vânzarea imobilelor deținute, un număr de 4 persoane juridice doreau relocarea, respectiv vânzarea imobilelor deținute, o persoană juridică dorea strămutarea în vatra de sat Telești. Totodată, au fost înregistrate un număr de 80 de cereri de strămutare în noul cimitir Telești a rudelor proprietarilor, înhumate în cimitirul din Runcurel. Obiectivele de interes comun, respectiv biserica și cimitirul din Runcurel, urmau să fie strămutate în noile amplasamente din localitatea Telești.⁴ Din nefericire, în martie 2021 autoritățile încă mai caută soluții pentru strămutarea locuitorilor, banii oferiți de muribundul CEO nu sunt suficienți pentru mutarea locuitorilor iar lucrările au avansat atât de mult încât viața lor este în pericol.⁵

Așa cum am amintit mai devreme, locuitorii din satele Timișeni și Runcurel(u) încă mai speră că aceste așezări vor supraviețui măcar în configurația actuală invaziei carierelor deoarece energia electrică pe cărbune nu are viitor la nivel european din cauza poluării dar și a problemelor financiare pe care le are Complexul Energetic Oltenia, colosul energetic care acționează în această zonă istorico-geografică.

Revenind la istoria ultimelor șapte decenii, reținem că industrializarea a generat o deplasare majoră a populației rurale către orașe. Dezvoltarea industrială – prioritară în anumite zone și orașe, deficitară în altele – a dus la o fluctuație a forței

² Gheorghe Popescu, Dumitru Cauc, Dumitru Rătezanu, *Timișeni-Gorj. Satul ce se stingea!*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, pag. 7

³ Cornel Șomîcu, Avatarurile industrializării forțate asupra satelor din Gorj. Studiu de caz: Timișeni-Fărcășești și Găleșoia-Câlnic, în *ISTORIE, CULTURĂ ȘI CERCETARE VOL. IV*, Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva, 2020, pag. 296-309

⁴ <https://ziare.com/tg-jiu/stiri-actualitate/pasi-pentru-mutarea-satului-runcurel-la-telesti-6280836>

⁵ <https://www.igj.ro/newsalert/prefect-incep-negocierile-directe-la-runcurelu.html>

de muncă și la o migrație continuă a acesteia. Uneori, întreprinderile mari ofereau câștiguri sporite și, uneori condiții de muncă și de trai mai bune, astfel că migrația spre oraș era dublată mereu de o mișcare a muncitorilor în interiorul localităților, de la o fabrică la alta mai nouă și mai mare. Politica industrială a regimului comunist a fost marcată profund de orientarea ideologică. Chiar dacă profilul regiunii Oltenia era unul agricol până atunci, regimul a insistat pe construcția industrial bazată pe exploatarea cărbunelui. Baza economică a socialismului trebuia să fie consolidată pe industria grea mare consumatoare de resurse, inclusive energetice. Agricultură, valorificarea produselor agro-alimentare și industria bunurilor de consum nu intrau cu adevărat în calculele noului regim. Oțelul, cărbunele, mijloacele de producție, care produceau la rândul lor mijloace de producție, erau simbolurile noii orânduiri și trebuiau promovate.⁶

Zona Gorjului avea la jumătatea secolului trecut însemnate resurse ale subsolului (lignit, antracit, grafit, petrol, gaze) și solului (fond forestier), puțin sau deloc valorificate înainte de Al Doilea Război Mondial. La începutul deceniului șase al secolului trecut înapoierea economică va lăsa locul unei dezvoltări industriale fără precedent.

Printre zonele care au beneficiat de importante investiții din partea statului comunist au fost și cele miniere. Dacă în deceniul amintit al secolului trecut eforturile financiare s-au concentrat pe zona Rovinari, între 1961-1965, investițiile au fost concentrate spre deschiderea bazinului carbonifer Motru. Tot acum reținem că populația județului Gorj a crescut de la 231 280 locuitori în 1900 la 333 739 locuitori în 1975⁷, cifra modestă fiind și consecința pierderilor de populație din cele două războaie mondiale.

Gorjul a fost ținta unui uriaș experiment social care l-a transformat în mod iremediabil. Pe fondul extinderii exploatărilor miniere, cu zeci de mii de hectare de teren afectate, au dispărut zeci de localități ai căror locuitori au fost mutați în alte locuri. De asemenea, au apărut așezări noi cu specific minier și energetic-Motru, Rovinari, Mătășari, Turceni. ș.a.

Exploatarea lignitului în Gorj și în alte județe din Oltenia a afectat iremediabil zona, distrugând sau modificând iremediabil peisajul, solul, vegetația, construcțiile de locuințe ș.a. Ca urmare a exploatării miniere, dispar localități integral sau parțial, fiind necesară strămutarea. Până în 1989, dezafectarea și strămutarea localităților afectate de activitatea minieră se realiza pe bază de acte normative, emise de stat, unde erau prevăzute și locurile unde proprietarii erau obligați să-și reconstruiască gospodăria ajutați de stat. Proprietarii primeau sume fixe, puteau să recupereze din materialele casei demolate și aveau transport gratuit. Cu toate acestea, erau condiții insuficiente ca oamenii să mai beneficieze de ce avuseseră anterior, de cele mai multe ori familiile mutate nu aveau resurse să își refacă proprietatea avută anterior. După 1990, strămutarea satelor afectate de

⁶ Dan Balteanu, Monica Dumitrascu, Sorin Geacu, Bianca Mitrica, Mihaela Sima, *Romania. Natura si Societate*, Editura Academiei Române, 2016, DEZVOLTAREA URBANĂ ȘI ARIILE METROPOLITANE, pag. 250-291

⁷ *Ibidem*, pag. 28

minerit s-a făcut prin negociere directă structura minieră-proprietar și doar în trei locații: Motru (cartier Știucani) - proprietăți în limita a 1500 mp; Cornești (Comuna Bălești) în limita a 2000 mp/lotul și Tg-Jiu (cartier Vărsături) în limita a 1000 mp/proprietar⁸.

Statul comunist s-a confruntat în a doua parte a existenței sale cu o criză energetică pricinuită și de contextul extern, în anii 1980 populația fiind supusă unor privațiuni mari și din acest punct de vedere. Gorjul a fost în prima linie a reconstrucției energetice a țării, fiind un imens șantier național. Mineritul ca industrie exista în Gorj încă din 1949-1950 (Rovinari) și 1962-1963 (la Motru). Nu întâmplător aici au apărut cele mai mari termocentrale din România la Rogojelu, în lunca Jiului și la Turceni, în perioada 1978-1981⁹.

Afectați de lucrările miniere, cu proprietatea pierdută, țăranii afectați de lucrările miniere au fost siliți să treacă în urban sub forma muncitorilor sau să rămână în același mediu, însă din postura de muncitori agricoli. Doar că trecerea în urban nu i-a scăpat de foame sau, mai exact, de penuria de produse agricole pe care o avea de înfruntat populația în anii respectivi. Legat de acest aspect, putem identifica două momente care au schimbat viața românilor și au legătură cu județul Gorj. Astfel, decretele din 9 și 17 octombrie 1981, au schimbat radical problemele de aprovizionare a populației, cu cele necesare traiului de zi cu zi. Decretul din 9 octombrie 1981, definea ca infracțiune, pedepsită conform Codului Penal, cu șase luni până la cinci ani de închisoare, specula cu alimente unde, conform decretului respectiv, se încadrau toți cei care cumpărau alimente de bază („ulei, zahăr, făină, mălai, orez, cafea, precum și alte produse”) în cantități mai mari decât cele necesare consumului familial pe o lună*. În plus, se prevedeau pedepse similare celor ce cumpărau produse făinoase (pâine, paste etc.) pentru hrana animalelor. Decretul din 17 octombrie 1981 mergea cu un pas înainte și interzicea achiziționarea de alimente în afara localităților de reședință sau a celor în care se afla locul de muncă, fiecare județ fiind răspunzător pentru propria aprovizionare*. Fără să introducă explicit cote de consum, decretul obliga astfel autoritățile județene să treacă, în primul rând, la raționalizarea a pâinii, făinei și mălaiului în limita cantităților disponibile pe plan local. Poate că atenția noastră nu s-ar fi concentrat atât de mult pe cele două acte normative dacă nu ar fi fost reacția spontană și de amploare a minerilor din Motru, cel mai important centru minier din Gorj. Greva pâinii, cum a mai fost numită, a fost îndreptată împotriva autorităților comuniste care raționalizaseră pâinea minerilor din zonă. Greviștii, mai ales minierii de la Roșița și Leurda, au mers la Motru unde au înconjurat sediul Comitetului Orășenesc de Partid. Înăbușirea revoltei minerilor a fost cruntă și a condus la arestări, mutări de persoane în alte zone ale țării dar și o înăsprire a situației, celebra lege a acordului global din 1983. Practic, prin astfel de evenimente nefericite și reacția drastică a autorităților, se dovedea tot mai clar că regimul

⁸ Emil Huidu, *Monografia mineritului din Oltenia*, vol II, Bazinul Jilț, 1974-2007, pag. 270-272.

⁹ Gheorghe Gorun, *Rezistența anticomunistă în județul Gorj reflectată în mentalul colectiv (1945-1981)*, Editura Universitaria, Craiova, p. 359.

comunist își pierduse și ultimele legături cu masele a căror „emanație” se autodeclara.

Istoricul Gheorghe Gorun a identificat mai multe valuri de muncitori care au fost aduși în Gorj începând cu anul 1978. În mineritul gorjean, devenit un imens șantier al tineretului, au venit 8500 de brigadieri din toate județele țării*. La solicitarea conducerii de partid, în mineritul gorjean din bazinele Motru, Jilț și Rovinari au fost aduși muncitori din alte zone ale țării, cei mai mulți din zona Moldovei, dar sunt de reținut și județele Tulcea sau Bihor¹⁰. În 1981 ajungeam la 7000 de muncitori aduși în minerit din exteriorul județului, motiv pentru Nicolae Ceaușescu să le adreseze un „mesaj de felicitare celor 7000 de muncitori și specialiști, precum și militari care au participat la acțiunea de sporire a producției cărbunelui în bazinul minier Gorj”. Cea mai mare parte dintre cei veniți în bazinele carbonifere au rămas să trăiască în continuare în județul Gorj și au primit locuințe în blocurile din localitățile nou construite: Motru, Rovinari sau Mătășari. O parte dintre ei s-au disponibilizat după anul 1995 și s-au întors în localitățile de baștină¹¹. Asupra localităților afectate de minerit, adică acelea care trebuiau să dispară pentru a scoate la lumină „aurul negru”, activitatea extractivă a acționat ca un veritabil blestem. Așezări importante, cu oameni gospodari, cu istorie și tradiții, au fost puse la pământ în numele industrializării. Dacă pentru economia Gorjului și a țării exploatarea cărbunelui a fost o binecuvântare, un semn de progres și dezvoltare, pentru locuitori a fost deseori o dramă din care nu și-au mai revenit niciodată.

Multe așezări din zona minieră sunt acum o amintire deși, poate, satele și locuitorii lor ar fi meritat o soartă mai bună. În existența acestor așezări sunt distincte două etape legate de minerit: perioada în care mare parte dintre săteni au fost atrași ca muncitori de exploatarea miniere (deceniul VIII și IX al secolului trecut) și perioada când au trebuit să plece din zonele lor afectate de lucrările de extracție (deceniile IX și X ale aceluiași secol). Această delimitare în timp este valabilă doar pentru o parte a acestor așezări, în alte locuri strămutările au început în anii '70. Dispariția fizică a localităților a început în ultimii ani ai perioadei comuniste și s-a prelungit târziu, în anii democrației. Eforturile pentru exploatarea cărbunelui în zonă continuă și în prezent, dar mult mai lent.

Ne îndreptăm atenția pentru început asupra satului Timișeni din comuna Fărcășești, județul Gorj, în prezent păstrat la nivelul câtorva case cu 11 familii, după spusele profesorului pensionar Dumitru Cauc¹². Satul s-a născut într-o mică depresiune, așezarea fiind înconjurată din toate părțile de dealuri bine împădurite. Aici, dealurile înconjurătoare (Șchiopului, Roșiei, Bălanilor, Viilor), cu ramificațiile lor, au făcut posibilă apariția unor vâlcele (Brazilor, Stâni, Roșiei, Scoarței). Expunerea îndelungată a feței dealurilor spre soare a făcut posibilă

¹⁰ *Ibidem*, p. 346.

¹¹ Alin Ion, „Acțiunea 7000” sau cum a ajuns Gorjul un Eldorado pentru muncitorii din toată România”, în *Adevărul*, 17 iunie 2016., https://adevarul.ro/locale/targu-jiu/actiunea-7000-ajuns-gorjul-eldorado-muncitorii-romania-1_576264b15ab6550cb800291f/index.html

¹² Prof.dr. Dumitru Cauc, azi pensionar, localnic al zonei, apublicat mai multe articole și lucrări despre trecutul unor zone miniere.

cultivarea lor atât cu pomi fructiferi și viță de vie, cât și cu porumb, grâu, plante furajere.

Începuturile acestei așezări nu sunt cunoscute, însă mentalul colectiv păstrează legenda potrivit căreia satul are vechime milenară, în epoca marilor mișcări de populație, aici sosind cândva păstori din zona Timișului, aflați în transhumanță și care, îndrăgostindu-se de frumusețile și oportunitățile de pășunat ale spațiului, s-au stabilit definitiv aici. Semnificativ este faptul că prima atestare documentară (1618) amintește un toponimic, care se păstrează și azi, „Dealul Stânilor”. O altă legendă care se păstrează în mentalul colectiv ne spune că satul ar fi luat naștere în timpul ocupației austriece a Olteniei (1718-1739), fiind vorba de o dislocare de populație din Banat, aici venind câțiva ciobani cu turmele, care și-au ridicat case răzlețe pe dealuri și pe văi¹³.

Cum prima atestare a toponimicului „Dealul Stâni” este din anul 1618, putem să dăm mai multă crezare primei forme a legendei, așezarea întemeindu-se la începutul mileniului al doilea, în timpul marilor deplasări de populație, în timpul trashumanței păstorilor din Banat și Ardeal spre regiunile extracarpatice. Această frumoasă așezare a fost de la începuturi alcătuită din oameni liberi de servituți, megieșii folosind mult timp în comun pădurile, pășunile și fânețele, păstrând legături puternice între familii. Aici numele familiilor dominante într-un anumit spațiu au dat numele viitoarelor cătune (Cărăgui, Bârhot). După cum reiese din registrele de stare civilă, la începutul secolului al XIX-lea își duceau existența familii precum Becheru, Cărăgui, Novac, Birhoată, Pupăzan, Păuna, Mihai, Lăpădat etc.¹⁴.

În toate cătunele amintite, dar și în altele (Boncea), locuințele s-au ridicat la baza dealurilor, odată cu creșterea populației se vor ridica locuințe de-a lungul principalei căi de comunicație.

Centrul civic al așezării a fost în zona în care acum se găsește biserica „Adormirea Maicii Domnului”, aici aflându-se la sfârșitul secolului al XIX-lea Primăria, magazinul comercial și, mai târziu, școala. Până în anul 1940, sediul primăriei a fost într-o casă mică, în centrul așezării, după această dată sediul primăriei a fost mutat în satul Roșia, primar fiind Constantin N.V. Pupăzan (Palante)¹⁵. De-a lungul timpului, așezarea a avut atât statut de comună (1864-1908), cât și de sat, intrând în componența comunei Roșia-Jiu, iar mai târziu (1968) în componența comunei Fărcășești.

După ce a luat amploare exploatarea cărbunelui în zonă (deceniul 8 al secolului al XX-lea), o parte a forței de muncă a satului s-a îndreptat spre întreprinderile din zonă. După începerea lucrărilor de excavare a sterilului și apoi a cărbunelui, o importantă parte din populație s-a ocupat în continuare cu activități

¹³ Această legendă a fost relatată de ing. Ilaru V. Pupăzan și ajunsă la noi prin intermediul profesorului Dumitru Cauc.

¹⁴ SJAN Gorj, Fond Școala de Băieți, dosar nr. 3, f. 70-71.

¹⁵ Informații despre primăria satului și despre primarii din secolul al XX-lea a cules domnul profesor pensionar Cauc Dumitru de la ing. agronom Ilaru V. Pupăzan, născut în Timișeni în anul 1935.

agricole, mai ales de creștere a animalelor. În toate timpurile, între locuitorii din Fărcășești, cei din Timișeni erau recunoscuți ca buni negustori de vite.

Primul document este din anul 1618, din timpul domniei lui Gavril Movilă (1618-1622). Acest document este de o mare importanță pentru înțelegerea fizionomiei satelor de megieși. Într-un hrisov al acestui domn, din 28 ianuarie 1618, referitor la o întărire de moșie în Mătășari, lui Neagoe și Micu, cu feciorii lor, sunt amintite mai multe cumpărături ale acestora în satul Timișani: „...Și iar a cumpărat Micu și frate-său Neagoe moșie în Timișani, partea Coicăi, toată de peste tot hotarul”; Acesta cumpără și vii: „...Și iar au cumpărat Micu vie în Dealul Stânilor de la Lăpădat din Timișani cu spri gata 720...și altă vie<a> cumpărat în Dealul Stânilor cu aspri gat<a> 700”¹⁶. Din document aflăm toponimice care sunt până azi prezente în mentalul colectiv (Dealul Stâni).

Foarte relevant asupra statutului juridic al așezării este un hrisov din 24 aprilie 1618, prin care domnul Alexandru Iliș (1616-1618, 1628-1629) întărește mai multe proprietăți în Borcani, Tălpășești și Brădești, marelui boier din Roșia, Udrea. Între proprietățile întărite marelui boier se găsesc și câteva din Temișani: „Și iar să-i fie lui Udrea o vie în sat în Temișani cu loc și cu grădină pentru că a cumpărat Udrea de la Iovan fata lui Trufelea din Temișani cu 400 aspri gata în zilele lui (Radu) Șerban voevod”¹⁷. Documentul este foarte important pentru că ne precizează modalitățile prin care a cumpărat boierul Udrea aceste proprietăți, într-un sat de megieși.

Moșia Timișeni este amintită și în hrisovul din 12 martie 1629, prin care domnul Gavril Movilă întărește aceluiași boier Neagoe din Mătășari și fratelui său Micu, mai multe stăpâniri¹⁸.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea (1757), găsim o hotărnicie a moșiei Timișenilor, în care se precizează stăpânirea unor moșii de către megieșii satului și de săteni din alte localități (Udrea Băla din Brădet)¹⁹.

Satul apare în catagrafiile din prima jumătate a secolului al XIX-lea. În Obșteasca Catagrafie, din anul 1831, este menționat în județul Mehedinți, plasa Jilțul de Sus, având 101 familii²⁰.

În pofida tuturor încercărilor întreprinse în Evul Mediu de marii proprietari de a se infiltra în obștea satului, aceasta își păstrează caracterul megieșesc. Acest fapt va fi consemnat atât de Catagrafia din 1831, cât și de Catagrafia din 1855. În anul 1855, în sat erau înregistrați 73 de moșneni proprietari (72 birnici și un mazil)²¹.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Alexandru Ștefulescu, *Documente slavo-române relative la Gorj, 1406-1665*, Tipografia N.D. Miloșescu, Tg-Jiu, 1908, p. 372.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Cezar Avram, Mihaela-Iuliana Bărbieru, Denisa-Loredana Bică, Dinică Ciobote, *Dicționarul istoric al localităților din județul Gorj*, Editura Aius, Craiova, 2011, p. 298.

²⁰ I. Donat, I. Pătroi, D. Ciobotea, M. Cătuș, M. Dimulescu, D. Liciu, *Catagrafia obștească a Țării Românești din 1831*, Editura Helios, Craiova, p. 6.

²¹ Dinică Ciobotea, *Istoria moșnenilor*, vol. I, Partea I (1829-1919), Editura TIPO MOLDOVA, 2010, p. 124.

Satul este menționat frecvent și în statisticile legate de începuturile învățământului public în județul Gorj. Astfel, în 31 martie 1845, într-o listă a școlilor care funcționau la acea dată, este amintită și școala din Timișani cu 8 elevi²². Cu ocazia examenului din 31 martie 1845, este amintit primul învățător al satului și autoritățile publice din acel moment²³.

În anul 1864, prin Legea comunală, satul Timișeni primește statutul de comună, aparținând plasei Jiu. Satul era înregistrat cu 128 de gospodării²⁴. Același statut îl vor consemna și statisticile din 1872 și 1898²⁵.

Așezarea este menționată în toate dicționarele geografice de la sfârșitul secolului al XIX lea, având statutul de comună, iar ca formă de proprietate fiind megieșească. După 1900, ca și celelalte localități al României, localitatea va fi menționată permanent în statisticile oficiale.

Cea mai importantă biserică din Timișeni, cea cu hramul „Sfântul Nicolae” din cătunul Boncea, a fost transferată la Muzeul Satului din București, încă din anul 2002. Monumentul era la un pas de distrugere, datorită degradării avansate, cauzate de extinderea carierei de cărbune Pinoasa, bazinul Rovinari.

Lăcășul de cult a fost ridicat în anul 1773, din bârne masive de stejar. Monumentul este important, atât prin valoarea sa arhitecturală, cât și prin faptul că este printre puținele biserici de lemn din țară care au pictură exterioară, care se constituie, practic, într-un martor de netăgăduit al comunității și epocii istorice în care a fost ridicată.

Din păcate, cum muzeele nu pot salva decât bucățele de istorie, mare parte din trecutul Timișeniului s-a pierdut. Chiar dacă am câștigat economic, chiar dacă unii cetățeni sunt mulțumiți cu avantajele industrializării mai mult sau mai puțin forțate, pierderile sunt unele majore și iremediabile.

Nu ne rămâne să ne gândim ce ar fi fost dacă excavatoarele uriașe nu ar fi mușcat necruțător din teritoriul Timișeniului de odinioară? Cu siguranță, satul ar fi supraviețuit și fără minerit, doar prin vrednicia locuitorilor, iar în anii din urmă cei care au rămas nu ar fi avut parte doar de peisajele „selenare” lăsate de minerit. Putem spune fără teama de a greși că mineritul a afectat chiar istoria acestor sate. Astfel, în ultimele cinci decenii, pe altarul mineritului au fost sacrificate mănoasa luncă a Jiului, dealurile însoțite ale zonei, pădurile strămoșești, livezile, viile și, bineînțeles, locuințele sătenilor. Pentru cei de astăzi să spunem că ieri au dispărut părți importante din satele Fărcășești, Roșia-Jiu, Furduiești, Rogojelu, Prundurei și Timișeni, ca să nu vorbim decât de zona imediat apropiată localităților aflate în atenția noastră. Cei plecați în lumea largă, dar și puținii locuitori ai Timișeniului din prezent nu vor mai fi niciodată acasă pe ulițele copilăriei.

Un lucru similar s-a întâmplat și cu satul Găleșoia, fost sat al comunei Călnic din județul Gorj. Din punct de vedere geografic, satul Găleșoia era de

²² Arhivele Naționale Tg-Jiu, Fond Școala de Băieți nr.1 Tg-Jiu, dos. nr. 13/1844-1848, f. 122.

²³ *Idem*, dos. nr. 16 (1845-1846, f. 26).

²⁴ Ministerul de Interne, Agricultură și Lucrări Publice, Serviciu Statistic, *Indicele Comunelor României după noua organizare a legii comunale*, Imprimeria Statului, București, 1865, p. 6.

²⁵ Cf. Indicile comunelor din 1873 și Indicatorul comunelor din 1898.

regăsit pe valea râului Tismana. Din punct de vedere istoric, satul Galeșoaia este atestat documentar prin actul din 8 iulie 1587, prin care Mihnea Turcitul întărește lui Stan cu fiii săi „stăpânire în Găleșoaia, din partea lui Tavan, jumătate sat și alte cumpărături”*. În 1992, satul încă număra 132 de case. Azi, satul nu mai există decât în amintirea foștilor locuitori și a unei mici părți din el transferată Muzeului „Astra” din Sibiu. La marginea satului din trecut mai regăsim astăzi doar biserica.

Satul de odinioară, cel al meșterilor olari, e doar o amintire. Istoria lui, tradițiile și obiceiurile purtate din generație în generație, casele și nelipsitele cuptoare de lut au dispărut sub cupele excavatoarelor. A dispărut până și lutul roșiatic din care meșterii olari plămădeau obiectele ceramice atât de prețuite în târgurile sătești din trecut.

La Găleșoaia sau la Timișeni, și în multe alte locuri, au dispărut păduri seculare, o întreagă geografie a pământului românesc. Să ne gândim doar că la Găleșoaia a dispărut una dintre cele mai originale vetre ale olăritului românesc, de fapt un veritabil muzeu al arhitecturii și al meșteșugurilor tradiționale. Despre Găleșoaia de odinioară ne-a vorbit prof. univ. dr. Ion Mocioi, octogenar în prezent, cel care își amintește satul copilăriei ca având oameni harnici care trăiau din olărit și agricultură. Găleșoaia din trecut era înconjurată de dealuri înalte cu păduri dese. Locuitorii beneficiau de roadele unor livezi bogate, dar și de rodnicia pământului de luncă.

Localnicii, cei care cunoșteau și practicau olăritul, călătoreau în satele și orașele din regiune pentru a-și vinde produsele sau pentru a face schimb cu altele necesare vieții. Pe acest peisaj, oarecum idilic, s-a suprapus în urmă cu câteva decenii valul necruțător al exploatării miniere. Ca peste tot unde s-a întins mineritul, locuitorii au plecat mai aproape sau mai departe și nu a dispărut doar o comunitate, ci o întreagă lume cu rosturile ei. În prezent, în zona respectivă doar biserica ne mai vorbește de un trecut secular, aceasta fiind sfințită în 1896 și mutată de localnici, de aici și supraviețuirea până la noi. Chiar dacă geografia zonei s-a schimbat radical în ultimele decenii, biserica a supraviețuit dispariției satului și încă își așteaptă enoriașii.

Se poate spune că încă din 1972 se anticipa viitorul deloc fericit al satului Găleșoaia. În acel an, Muzeul „Astra” din Sibiu transfera în Dumbrava Sibiului o moară cu șase ciuturi de la Găleșoaia, cea mai bună moară de pe Tismana după cum își amintesc localnicii. Cei care vizitează celebrul muzeu sibian, pot întâlni la loc de cinste acest complex. „Un element specific pentru morile de pe râul Tismana îl constituie conacul, o construcție dreptunghiulară de bârne, cu acoperiș în două ape, înălțată, de asemenea, pe piloți, deasupra apei, și amplasată în dreptul morii, în stânga ușii de intrare. Mobilat foarte simplu, cu un pat, o masă și o sobă, acest conac servea morarului drept adăpost în timpul lucrului. Legătura cu malul înalt se făcea printr-o punte din bârne de stejar, lungă de circa 25 m”²⁶.

²⁶ Corneliu Bucur, *Muzeul Civilizației Populare Tradiționale „ASTRA” (Dumbrava Sibiului)*, Editura ASTRA MUSEUM, Sibiu, 2007, p. 229.

Ca și Timișeni, Găleșoaia a fost un sat de moșneni (megieși). Așezarea devenea, la granița dintre secolele XIX și XX, cel mai important centru ceramic din Gorj²⁷. Localitatea era avantajată din punctul de vedere al creării produselor ceramice de faptul că lutul se extrăgea din imediata apropiere a vetrei satului. Mai mult, densitatea așezărilor din nordul Gorjului permitea o cerere ridicată pentru acest fel de produse. Mănăstirile din zonă au sporit și ele această nevoie de produse ceramice. Astfel, târgurile organizate în preajma mănăstirilor, cu prilejul sărbătorilor religioase, erau oportunități pentru meșterii olari de a-și etala și vinde marfa. Treptat, la Găleșoaia, cea mai importantă îndeletnicire a devenit olăritul, deși agricultura, pomicultura, morăritul, creșterea animalelor jucau un rol însemnat²⁸.

Vechimea atestată a satului, sfârșitul secolului al XVI-lea, este cu siguranță mult mai târzie decât înfiriparea așezării. Potrivit specialiștilor, inițial vatra satului se afla în apropierea așezării de la Vârț, datând din vremea dacilor. Există suficiente informații și dovezi istorice care să ne facă să credem că olăritul de la Găleșoaia datează cu secole de-a rândul înainte de 1587²⁹.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, ceramica gorjeană, unde se generalizase smălțuitul, propunea culoarea verde ca o caracteristică. Ceramica din Gorj va cunoaște o dezvoltare fără precedent după apariția Regulamentelor Organice. Astfel, pământul bun pentru modelarea vaselor, meșterii renumiți, tradiția unor centre ca Peșteana, Glogova, Arcani, Polovragi, Târgu-Jiu sau Găleșoaia, libertatea comerțului și meșteșugurilor obținută prin Regulamentele Organice, atrag la Tg-Jiu fabricanți care deschid în zonă manufacturi de profil. Prima manufactură de acest fel apare la Tg-Jiu încă din 1827 și aparține unui german. Acesta a adus meșteri din Lipsca. Abia după două decenii a apărut cea de-a doua manufactură, în 1847. Ambele manufacturi au influențat puternic ceramica populară din zonă, cel puțin la nivelul ornamentației³⁰.

Din această perioadă există date despre olarii locali de la Tg-Jiu. Un anume Gheorghe Roxoi, fost lucrător la fabrica din Tg-Jiu, va merge la Găleșoaia pentru a-i uimi pe localnici cu meșteșugul său*. Într-o statistică din 1883 sunt menționate numele a 10 olari din Găleșoaia. Acum se află și „secretul” meșterilor din Găleșoaia, straturile cu pământul cel mai fertil din Gorj în dealurile din apropierea localității. Pământul respectiv era deja folosit și de olarii din centrele învecinate³¹.

Despre olarii de odinioară din Găleșoaia trebuie să reținem o imagine foarte întâlnită la vremea aceea. Ion Mocioi își amintește cu nostalgie de șirul de care/căruțe pline cu oale pe care meșterii din Găleșoaia le duceau aproape în toată

²⁷ Ovidiu Baron, Olga Popa, Adrian Scheianu, *Găleșoaia: lumea veche vs. Lumea nouă*, Editua ASTRA MUSEUM, Sibiu, 2009, p. 12.

²⁸ Roxana Deca, „Olăritul tradițional românesc pe teritoriul Olteniei. Perspectivă istorică”, în *Oltenia. Studii și comunicări*, Craiova, 1999,

²⁹ Corina Mihăescu, *Ceramica populară din Oltenia*, Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, București, 2006,

³⁰ Ion Mocioi, Virgil Vasilescu, *Ceramica populară din Gorj*, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al Județului Gorj, Tg-Jiu, 1974, pag. 47

³¹ *Ibidem*.

Oltenia. În perioada interbelică, Găleşoia era cel mai important centru ceramic al Gorjului iar majoritatea locuitorilor aveau această îndeletnicire.

Anii comunismului au adus modificări importante în viața locuitorilor din Găleşoia. După 1955, dezvoltarea industrială a Gorjului a afectat în mare măsură olăritul din această localitate. Dacă în anul 1944, în Găleşoia lucrau oale de pământ 95 de familii, în 1973 mai existau doar 30 de olari, rămânând în continuare centrul cu ce mai mulți olari activi³².

Destinul urma să fie necruțător cu olăritul și cu satul de olari de la Găleşoia. Extinderea exploatărilor miniere din vecinătatea localității a afectat mai întâi resursele de pământ bun de olărit și apoi satul, care a căzut sub roțile utilajelor în zorii anilor '90. În 1992 existau în jur de 132 de gospodării, în 2002 rămăseseră doar 20 de gospodării iar în 2008-2009 dispăruseră toate așezările.

Muzeul Civilizației Populare Tradiționale „Astra” din Sibiu a preluat pe lângă moara cu șase ciuturi și alte gospodării de la Găleşoia. Reținem că o gospodărie, împreună cu numeroase obiecte de interior, a intrat în posesia M.C.P.T. „ASTRA”, ca urmare a donației făcute de Elena Haret, fiica și moștenitoarea fostului proprietar Rovența Dumitrașcu Vasile (1893 – 1982). Acesta a participat la Primul Război Mondial, luptând în același regiment cu Ecaterina Teodoroiu, petrecând apoi 7 ani de prizonierat în Germania, până în 1926, când a primit „din Înaltul Ordin al Majestății Sale Regelui Ferdinand I, Medalia VICTORIA a marelui războiu pentru civilizație 1916 – 1921”³³.

Vasile Rovența a fost unul din cei mai cunoscuți olari din regiune și inițiator în tainele meșteșugului pentru tinerii satului, a contribuit esențial, conform mărturiilor localnicilor, la perpetuarea arhaicului meșteșug. Ca dovadă a respectului de care se bucura în sat, Roventa D. Vasile era cel care deschidea, de la masa mirilor, fiecare nuntă din sat, fiind proprietarul singurei șarete destinată exclusiv acestui ritual. De asemenea, deținea impresionante cunoștințe empirice de medicină veterinară, la acesta apelând sătenii chiar și după angajarea în sat a unui medic veterinar. Potrivit informațiilor păstrate despre vechimea construcțiilor, „casa a bătrână” a fost ridicată la mijlocul secolului al XIX-lea iar cea din cărămidă, prima construcție de acest fel din sat, s-a construit între anii 1922 – 1926*. Fânarul și șoprul există din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în timp ce pătulul de porumb cu cămară, din anii ridicării casei de cărămidă (adică după Primul Război Mondial).

Complexul arhitectural de olărit din Găleşoia a completat „Satul olarilor” din Muzeul în aer liber de la Sibiu, și care, împreună cu moara cu șase ciuturi va constitui, peste ani, mărturia existenței seculare a puternicului centru de olărit, în condițiile în care satul nu mai există azi, fiind desființat ca urmare a exploatărilor miniere de la Rovinari.

O situație specială a avut-o și așezarea de la Poiana-Rovinari, amintită de noi mai devreme. Începând cu anul 2002, Muzeul Arhitecturii Populare de la

³² Ovidiu Baron, Olga Popa, Adrian Scheianu, *op.cit.*, p. 15.

³³ *Ibidem.*

Curtișoara găzduiește Ansamblul arhitectural Tătărescu primit prin donație de la Sanda Maria Tătărescu-Negropontes, fiica ilustrei familii Tătărescu. A fost vorba de o salvare a complexului arhitectural de la Poiana-Rovinari care se afla sub amenințarea excavatoarelor de la Cariera Minieră Gârla. Zestrea muzeală de la Curtișoara se îmbogățește astfel cu mai multe obiective: Cula Poenaru-Tătărescu; Casa Antonie Mogoș; Biserica de la Poiana; Clopotnița din lemn; Poarta din lemn ș.a.

Între anii 2000-2002, autoritățile din Gorj au organizat o amplă operațiune de mutare a Ansamblului arhitectural Gheorghe și Arethia Tătărescu de la Poiana-Rovinari la Curtișoara în cadrul Muzeului Arhitecturii Populare. A fost o operațiune vastă finanțată de către minerit după cum mărturisea Emil Huidu în ampla sa lucrare dedicată istoriei mineritului, reamplasarea aducând și unele modificări majore cum ar fi acoperișul de la Cula Poenaru-Tătărescu. Unul dintre cele mai interesante obiective este Casa Antonie Mogoș, inițial construită și amplasată în satul Ceauru-Bălești, apoi refăcută de arhitectul I. Trăjănescu la Poiana-Rovinari în anii interbelici și după aceea la Curtișoara sub coordonarea arhitectului Dumitru Florescu.

Povestea contemporană a Ansamblului Tătărescu de la Poiana începe în 1919, atunci când Gheorghe și Aretia Tătărescu au cumpărat pământul și Cula Poenaru de la familiile Carabatescu și Dincă Schileru și s-au instalat în zonă, circa 15 km de Târgu-Jiu. După vreo 15 ani, familia Tătărescu a cumpărat (1934) și refăcut Casa Mogoș cu destinația casă de oaspeți. Deși concepția arhitecturală a aparținut lui I. Trăjănescu, mutarea și reansamblarea casei din Ceauru a fost făcută de Dumitru Pasere, fiu al locului și tatăl inginerului și documentaristului Mihail Pasere, autorul unei monumentale lucrări despre zona Rovinari publicată în anul 2011.³⁴

În anul 2000, Sanda Maria Tătărescu-Negropontes, fiica ilustrei familii, a hotărât strămutarea ansamblului de la Poiana la Curtișoara, în cadrul Muzeului de arhitectură populară, operațiune vastă și obligatorie pentru facilitarea lucrărilor de exploatare a cărbunelui. Potrivit proiectului aprobat de autoritățile vremii, amplasarea (2000-2002) pe noul teren s-a făcut respectând cât mai fidel dispunerea și orientarea fiecărui obiectiv, astfel încât ansamblul să reamintească pe cât posibil de vechea curte boierească din localitatea Poiana (concepția arhitectului Dumitru Florescu).

Despre zona de la Poiana aflăm lucruri interesante de la același Mihail Pasere, cel care mărturisește în cartea din 2011 că Dumitru Pasere, în urma săpăturilor din 1937, a descoperit în povârnișul dinspre răsărit de Cula Poienarilor, ”turnul Cavalerilor Ioaniți, în care se găsea mormântul unei căpetenii a lor, marcată de armura, coiful, spada și scutul aflat acolo. Acel loc fusese anume ales de colonelul Pociovălișteanu, cumnatul lui Gheorghe Tătărescu, pentru amenajarea unei ghețării”³⁵

³⁴ Mihail Pasere-”Monografia Rovinarilor: 30 de ani de la înființarea orașului Rovinari(1981-2011)”, Tg-Jiu, 2011, pag. 37

³⁵ M. Pasere, op.cit, pag. 44

Despre vremurile de odinioară de la Poiana, Mihail Pasere își amintește: ”Cula Poienarilor-o altă cetate de strajă-se situa pe un platou înalt în partea de răsărit a șoselei naționale(DN 66), la mijlocul satului Poiana. De pe acel platou, cula-având bună vizibilitate și comunicare cu cea din Rovinari, cu observatoarele din Bălăcești, Fărcășești și cu cetățile Vîrțului-trona, aici, cu patru caturi, dându-și importanță pentru toată populația împrejurimilor sale. Documentele vremii atestă, o primă renovare, i-a fost adusă de către Dincă Poienaru. Mai târziu a stăpânit aici boierul Costache Gărdescu(1820-1890) urmat de Nae Carabadache, prefect și deputat de Gorj și, în cele din urmă, de Gheorghe Tătărescu, până în anii 1950, când a intrat în patrimoniul național...”(Mihail Pasere op.cit.)

Mai există o legendă amintită de același Mihail Pasere potrivit căreia cula a fost refăcută în vremea lui Tudor Vladimirescu de către Dincă Poienaru, care ar fi primit ”un cal și 2 perechi de disagi cu bani” chiar de la slugerul răzvrătit. Greu de crezut că lucrurile au stat așa dacă ne gândim că acesta avea nevoie de resurse financiare pentru finanțarea Revoluției din 1821.

După Găleșoia, Timișeni, Poiana-Rovinari și alte sate mai puțin cunoscute, satul Runcurel din apropierea Mătăsariului este pe cale să dispară pentru a face loc lucrărilor de exploatare a cărbunelui. Lucrările sunt atât de avansate încât foarte curând mineri din bazinele Motru și Jilț își vor da întâlnire chiar deasupra acestei așezări

Potrivit documentelor de arhivă, satul Runcurel(u), la fel ca și Brădețel și Croici din aceeași zonă, datează din secolele XV-XVII. Așezarea este situată la vest de Mătăsari, de-a lungul văilor Sbârcea, Runcurel și Valea lui Stan, pe grindurile dealurilor Brusturelui și Cireșului. Din nefericire, o asemenea descriere o mai pot face doar localnicii, excavatoarele uriașe schimbând deja geografia zonei în ultimii ani.

Potrivit specialiștilor, numele satului ar veni de la masivele defrișări de păduri din zonă-runcuri. Sătenii din Runcurelu au fost împrăștiți masiv, peste 150 de hectare, în urma legilor date de Alexandru Ioan Cuza. Până în 1956, satul Runcurel a aparținut de comuna Brădet, apoi de Mătăsari după desființarea acesteia.

În satul Runcurel în 1977 erau un număr de 216 locuințe și 659 locuitori iar în 2002 erau 219 locuințe și 863 locuitori. De aici a început declinul, de la peste 200 de locuințe în urmă cu mai puțin de două decenii, acum mai sunt doar câteva locuite iar alte zeci au fost deja demolate pentru a face loc lucrărilor miniere

În concluzie, reținem că așezările din zona minieră au continuat să dispară și după 1990 ca urmare a lucrărilor de exploatare a lignitului. Satele respective au rămas doar în amintirea vechilor locuitori și a unor exponate de muzeu. Pe lângă rolul ei benefic în creșterea nivelului de trai al locuitorilor din zonele miniere, exploatarea cărbunelui a însemnat dispariția a peste 20 de sate și cătune. Locuitorii acestor zone au devenit victimele industrializării forțate a județului, perioadă consemnată atât în anii comunismului, cât și în primii ani după 1990.